

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การค้นคว้าแบบอิสระเรื่อง “ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการถนนคนเดินภาคองค้ำอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ” เพื่อศึกษาปัญหาถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการและผลกระทบในการจัดการถนนคนเดินภาคองค้ำอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ผู้ศึกษาได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับชุมชน
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
4. แนวคิดชุมชนนิยม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับชุมชน

ราชบัณฑิตยสถาน (2539) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง หมู่คนกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

และยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ความหมายและคำนิยามคำว่า “ชุมชน” ในความหมายที่เหมือน และแตกต่างกันตามแต่ทัศนะของนักวิชาการและผู้รู้แต่ละท่าน ได้แก่

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์(2544 : 24)ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน (community) เป็นการจับองค์การทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยทั่วไปจะให้ความหมายใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ เช่น ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนแออัด เป็นต้น ส่วนลักษณะที่สอง หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกัน ณ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีโครงสร้างและวัตถุประสงค์การดำเนินการของสมาชิกในชุมชนที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น ชุมชนนักวิชาการ ชุมชนศาสนา เป็นต้น โดยสมาชิกในชุมชนทั้งสองจะมีความตระหนักในเอกลักษณ์ของชุมชน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ซึ่งในกรณีความหมายของชุมชนภาคองค้ำอำเภอเมืองมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายของชุมชนในลักษณะแรก คือการที่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

นอกจากนั้น เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 14) ยังให้ความหมายและความสำคัญของชุมชน คือ คำตอบของการตอบสนองพื้นฐานความเป็น “มนุษย์” มนุษย์เราไม่สามารถอยู่คนเดียวหรืออยู่โดดเดี่ยวเฉพาะครอบครัวของตนเองได้ เพราะมนุษย์มีลักษณะที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในรูปลักษณะที่ใหญ่กว่าครอบครัว แต่เล็กพอที่จะมีความสัมพันธ์ที่แท้จริง นั่นคือมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มในระดับชุมชนเพื่อสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ และช่วยให้สามารถพยุงค้ำจุน แก้ปัญหา ให้คำปรึกษา และสนับสนุนส่งเสริมกันในทางที่ดี ซึ่งเป็นความหมายสอดคล้องกับบริบทความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของชุมชนภาคองค้ำ กล่าวคือ ชนกลุ่มต่างๆ เช่น ชาวพม่า ชาวจีน ชาวขมุ คนพื้นเมือง เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ ในบริเวณชุมชนภาคองค้ำนั้น ต่างก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ชาวพม่าที่เข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ มีรายได้ที่มากก็ต้องการบริโภคสินค้าที่มีคุณภาพดีมีความหลากหลายจากชาวจีน และคนพื้นเมือง และทั้งชาวพม่าและชาวจีนก็ต้องการแรงงานจากชาวขมุที่มารับจ้างแรงงาน ในการทำกิจการต่างๆ ของตนเอง

ประเวศ วะสี (2538) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ในหนังสือ “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ” ว่าหมายถึง เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มชนที่มีวัตถุประสงค์ ร่วมกันอาจเป็นการรวมตัวกันตามพื้นที่หรือไม่ใช่พื้นที่ก็ได้ สมาชิกของชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำและมีการจัดการ เช่น การรวมตัวกันเพื่อประสานผลประโยชน์ ความรู้สึกเอื้ออาทรต่อกัน สร้างพลังขับเคลื่อน โดยใช้วัฒนธรรมการเรียนรู้ การจัดการ เพื่อนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง (สุคนธ์ แก้วนันทา, 2541:12) ซึ่งในความหมายตามทัศนะ ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายขยายไปถึง การรวมตัว การร่วมกันของสมาชิกในชุมชน สร้างพลังขับเคลื่อน จะก่อเกิดชุมชนที่เข้มแข็ง ความเป็นกลุ่มก้อนหรือความเป็นชุมชน จะทำให้กลุ่มมีศักยภาพเพราะเป็นกลุ่มก้อนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และรวมถึงมีการติดต่อสื่อสารกัน (communicate) ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมมือกัน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ กัน เช่น ชุมชนทางอินเทอร์เน็ต (Internet) ชุมชนทางอากาศ เนื่องจากรวมตัวกัน โดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน ชุมชนวิชาการ (academic community) ชุมชนภาคองค้ำเหนือ ชุมชนภาคองค้ำใต้ ชุมชนมุสลิม ชุมชนธรรมกาย ชุมชนสันติอโศก เป็นต้น

และนอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่าน ที่ได้ให้ความหมายของชุมชนในความหมายที่ใกล้เคียงกันเช่น

อุทัย หิรัญโต (2522) ได้กล่าวว่าชุมชน “เป็นกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีภูมิภานาอยู่ในอาณาเขต ภูมิศาสตร์แห่งใด แห่งหนึ่งอันแน่นอน มีผลประโยชน์ร่วมกันซึ่งเห็นได้จากความประพฤติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี”

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2526) ได้กล่าวว่าชุมชน หมายถึง “กลุ่มบุคคลที่ตั้งเป็นที่เป็นที่ทางมีขอบเขตอันเดียวกันและผู้คนเหล่านั้นมีการปะทะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่ หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ และหมายความว่ามิวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งจะแยกให้เห็นเด่นชัด” ดังนี้

1. ชุมชนต้องมีสถานที่หรือท้องถิ่นที่มีขอบเขตจำกัดซึ่งมักจะเป็นที่มีน้ำ อากาศดี มีแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นดินอุดมสมบูรณ์

2. ชุมชนจะต้องมีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นหญิงและชาย เด็กและ ผู้ใหญ่ต่างมีความรู้ ความสามารถ ความสนใจไม่เหมือนกันแต่วิถีพฤติกรรมเหมือน ๆ กันและใช้ชีวิตร่วมกัน มีความผูกพันเป็นพวกเดียวกัน

3. ชุมชนต้องมีศูนย์กลางของการทำงานและบริการต่าง ๆ บางประการเกี่ยวกับการงานการประกอบอาชีพ ต่าง ๆ ของคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ และระดับการศึกษาของบุคคลในชุมชนนั้นๆ เกี่ยวกับบริการต่าง ๆ เช่น บริการทางการค้า บริการทางสุขภาพอนามัย ด้านการบันเทิง โรงเรียน ฯลฯ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข , 2534 : -14)

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์ (2521) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า “กลุ่มชนซึ่งรวมกันอยู่โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยหลักในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกนึกคิดและผลประโยชน์ที่ผูกพัน ทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมร่วม ร่วมกันโดยอาศัยพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ตลอดจนการใช้ประโยชน์และบริการทางสังคมร่วมกัน”

จากการให้ความหมายของนักวิชาการข้างต้น ความหมายของคำว่าชุมชน ในทัศนะของแต่ละท่านจึงมีความแตกต่างกันบ้าง คล้ายกันบ้างตามแต่ในแต่ละช่วงเวลาของสภาพทางสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไป จึงสามารถสรุปความหมาย “ชุมชน” โดยทั่วไปว่า หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันที่มีขอบเขตแน่นอนหรือต่างพื้นที่ก็ได้ แต่กลุ่มบุคคลเหล่านั้น มีความสนใจร่วมกัน (Common Interest) มีความสัมพันธ์กัน (Relationship) มีการกระทำระหว่างกัน (Interaction) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีพื้นฐานชีวิตอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน และกระทำกิจกรรมที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน

2.2 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การประกอบกิจกรรม หรือ การพัฒนาใดๆ หากสมาชิกชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือร่วมลงมือปฏิบัติ ย่อมก่อเกิดให้สมาชิกได้เรียนรู้ถึงกระบวนการดำเนินงาน

เรียนรู้ถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินงานหรือหลังจากดำเนินงานและวิธีการแก้ไขปัญหา เพื่อการดำเนินกิจกรรมนั้นจะบรรลุผลก่อเกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนและชุมชนเอง การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึก เป็นการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกในชุมชน เกิดความตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาและเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมทำให้คนในชุมชนได้ตัดสินใจร่วมกัน จึงมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของร่วมกันและ เกิดการพัฒนาาร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายและให้ความหมาย ปัจจัย ขั้นตอนและระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

องค์การสหประชาชาติ (United Nation. 1981 : 5) และรีเดอร์ (Reeder. 1974 : 39) ได้ให้ความหมายถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของการมีส่วนร่วมของชุมชนปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization - WHO) (1978 : 11) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม

อำนาจ อนันตชัย (2527:34) ได้นำทฤษฎีของ มาสโลว์ มาเสนอไว้ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนสรุปไว้ว่า หากมนุษย์ได้รับการเกลี้ยกล่อม หรือ ชักจูง (Mass Persuasion) ในเรื่องที่ต้องกับความต้องการพื้นฐาน ที่เกิดความพึงพอใจแล้วย่อมจะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

เจมส์ คี บีนทอง (2527 : 272-273) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมตั้งแต่ขั้นแรก คือ การค้นหาปัญหาและสาเหตุ เมื่อพบสาเหตุของปัญหานั้นๆ แล้วก็ร่วมวางแผนเพื่อแก้ไข ร่วมในการลงทุนและปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นการลงทุนด้วยเงิน แรงงาน หรือวัสดุอุปกรณ์ก็ได้ และต้องร่วมคิดตามประเมินผลงานที่ได้ทำไปด้วย

ยูวัฒน์ วุฒิเมธิ (2526 : 253) ได้ให้ความหมายที่คล้ายคลึงกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน

อคิน ทรัพย์พัฒน์ (2527, หน้า 101) และ วิลเลียม (William) (อ้างในนิศากร วินิจชัยภาค, 2530, หน้า 20) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมที่คล้ายคลึงสอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการกำหนดปัญหา ลำดับความสำคัญของปัญหาคำเนิการแก้ไขปัญหา เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็ง

ชั้นของประชาชน ใช้ความคิดอย่างสร้างสรรค์ ด้วยความชำนาญของประชาชนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ไม่ใช่เป็นการกำหนดจากหน่วยงานภายนอกเพื่อให้ประชาชนมาร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งในความหมายของ อคิน รพีพัฒน์ ได้ขยายความหมายไปถึงการมีส่วนร่วมไม่ใช่การ กำหนดกิจกรรม หรือการแก้ปัญหาจากหน่วยงานภายนอก

อุ๋นตา นพคุณ (อ้างใน โอวาท สุพรรณารักษ์, 2528, หน้า 103-105) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนที่คล้ายคลึงกันแต่แยกระดับไปอีกระดับ ในระดับรูปธรรม หมายถึง การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงาน และวัสดุในการพัฒนาชุมชน ในระดับนามธรรม หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นเรื่องของการชี้นำตนเอง มโนภาพแห่งตน ความอิสระในการกำหนดวิถีชีวิต แห่งตน และความรู้สึกผูกพันรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งในความเห็นของ อุ๋นตา นพคุณ ได้เพิ่มเติมรายละเอียดของความหมายไปถึงความรู้สึกผูกพัน รับผิดชอบต่อส่วนรวม

ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ (2527:2) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ ประโยชน์ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อให้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตตามวิถีทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยการพัฒนาความรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบการตัดสินใจในการ กำหนดชีวิตของตนเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotion Involment) ของบุคคลหนึ่งใน สถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องกล่าวเป็นเหตุเราให้กระทำ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันรับผิดชอบต่อกลุ่ม ดังกล่าวด้วย โดยสรุป การมีส่วนร่วมคือ ความรู้สึกร่วมของบุคคลหนึ่งที่อยู่ในกลุ่ม องค์กร หรือ ชุมชน ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้นกระทำกิจกรรมได้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และเกิด ความร่วมรับผิดชอบต่อกลุ่มของตน ถ้าสมาชิกกลุ่มทุกคนขาดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของใน กิจกรรมใดๆ แล้ว ก็จะไม่ทำกิจกรรมนั้น เพราะถือว่ามิใช่เรื่องของตน จึงไม่อยากจะเกี่ยวข้องและไม่ ร่วมรับผิดชอบต่อใดๆ เนื่องจากมิได้ร่วมทำกิจกรรมดังกล่าว ทำให้กลุ่มต้องประสบความล้มเหลวใน การทำกิจกรรมของกลุ่ม

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน คือ ความร่วมมือของทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนในการดำเนินการ ดำเนินกิจกรรมในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ ร่วมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงก่อให้เกิดเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจ ให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นการใช้อำนาจการตัดสินใจใน

กิจกรรมของคนในชุมชนเอง โดยการเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้อยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ คนในชุมชนย่อมมีความห่วงหาพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและจะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจกันจนกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้อง ตอบสนองกับความต้องการของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้

2.2.2 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อก่อเกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีหลายรูปแบบแตกต่างกันไป ซึ่งมีนักวิชาการหลายๆท่าน ได้ให้ลักษณะของรูปแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (ออนไลน์. 2547) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม

2. การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจ โดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

สุกัญญา เรือนสอน (2543) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่หลายรูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคติ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้ เป็นลักษณะที่โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชนโดยมีชุมชนเป็นแกนนำในกิจกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การตัดสินใจไปจนถึงการควบคุมติดตามงานและประเมินผล การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้ มักจะพบในชุมชนชนบทในเรื่องเกี่ยวกับงานของศาสนาหรืองานบุญประจำปี เพราะสมาชิกในชุมชนจะมีความรู้สึกทำเพื่อส่วนรวมถ้าหากไม่ทำก็จะเกิดความรู้สึกไม่ดีทั้งเกิดขึ้นกับตัวเองและชาวบ้านอาจนึกได้ว่า เช่น เจ้าอาวาสในหมู่บ้านแห่งหนึ่งได้รับพระราชทานพัสดุ ประชาชนต่างมีความยินดีและช่วยกันร่วมแรงกันวางแผนจัดงานฉลองพัสดุด้วยความเต็มใจ และร่วมกันบริจาคเงินเพื่อจ้างมหรสพมาฉลองตลอดจนการแบ่งหน้าที่การทำงานจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อนึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจภายในชุมชนเอง สมาชิกรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับปัญหาความต้องการรวมตัวกันและมีการลงแรงสมทบทุนเพื่อให้การทำงานบรรลุตามเป้าหมาย

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำนี้ มุ่งผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก โดยสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาาร่วมกัน เนื่องจากประชาชนตระหนักถึงสิทธิของ

ตนเองและเห็นผลประโยชน์ส่วนใหญ่ที่ต้องสูญเสียไป แต่อาจมีการต่อต้านในกลุ่มผู้เสียประโยชน์ก็ได้ เช่น ประชาชนยกขบวนไปยังหน้าอำเภอเพื่อเรียกร้องให้สร้างคลองส่งน้ำชลประทานให้ทั่วถึงที่ดินของประชาชนส่วนใหญ่ แทนที่จะสร้างผ่านที่ดินผืนใหญ่ไม่กี่คนในหมู่บ้าน จากตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบเจ้าหน้าที่พัฒนาเป็นแกนนำ

การมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ เป็นลักษณะที่พบเห็นทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ เป็นลักษณะของการทำงานพัฒนาภายนอกชุมชนที่มาจากฝ่ายรัฐบาล หรือเอกชน โดยได้มีข้อสมมติว่าประชาชนจะต้องมีการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การนำประชาชนที่เกี่ยวข้องมาอบรมให้ทราบวิธีการและภาวะความเป็นผู้นำ ในการเรียกประชุมประชาชนให้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การกำหนดแนววิธีการ และการดำเนินการพัฒนาโครงการต่าง ๆ วิธีการที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมนี้พิจารณาแล้วเห็นว่าเจ้าหน้าที่พัฒนายังคงเป็นแกนนำทั้งความคิดและการกระทำ แต่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมในภาวะปัจจุบัน และพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในอนาคตเปรียบเสมือนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ศึกษา และเรียนรู้การมองปัญหาของชุมชน นอกจากนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนให้เข้าใจการมีส่วนร่วม โดยมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ และสนับสนุนประชาชนให้เกิดความตระหนักในปัญหา และให้ประชาชนได้รู้จักประเมินผลได้ผลเสียจากการเข้ามามีส่วนร่วมโดยประชาชนเป็นแกนนำในการพัฒนา

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการ

การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการนี้ เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยมิได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านเกณฑ์ชาวบ้านให้ไปปรับปรุงถนนริ้วบ้านและบริเวณบ้านให้สะอาด เพื่อต้องการที่จะส่งหมู่บ้านเข้าประกวด ลักษณะการมีส่วนร่วมจึงเป็นแบบสั่งการ ซึ่งมีได้นำไปสู่การพัฒนาความคิดของประชาชนในชุมชน มักจะเป็นเรื่องที่ทำเพื่อเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น

บังอร อุทธิภักดี (2528, หน้า 27-28) ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ระดับดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ดีกว่า

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าจะต้องทำอะไร โดยรัฐไม่รู้จักความต้องการแท้จริงของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมเป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดปัญหา

ความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางแก้ปัญหา โดยมีความเท่าเทียมกัน

2.2.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยต่างๆที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

คูฟแมน (Koufman. 1949 : 7) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ และ ระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนี้ ประยูร ศรีประสาธน์ (2542 : 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
2. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

โคเฮน และ อฟฮอฟฟ์ (อ้างใน สุเมธ ทราชแก้ว, 2536 : 20-21) การมีส่วนร่วมของชุมชน มีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. อายุ และเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม
5. อาชีพ
6. รายได้และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาในท้องถิ่นและระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
8. พื้นที่ติดต่อครอง และสถานภาพการทำงาน

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดังนี้ คือ ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ อาชีพ รายได้ การรับรู้ข่าวสาร ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของชุมชนนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

John M, Cohen และ Norman T. Uphoff ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

Norman T. Uphoff ยังได้เสนอกรอบคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทว่ามี 3 มิติ และ 2 บริบท ดังนี้

มิติ (Dimensions) มี 3 มิติ คือ

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง ซึ่งแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยทางใดทางหนึ่ง (เช่น สนับสนุนทรัพยากรต่างๆ การบริหารกิจกรรมหรือการประสานงาน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

2. มีส่วนร่วมกับใครบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ทางราชการ นักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้ร่วมในเรื่องเพศ สถานภาพครอบครัว อาชีพ และรายได้

3. มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจหรือถูกบังคับลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วม โดยผ่านองค์กรประชาชนหรือโดยตรง ขนาดของการมีส่วนร่วมผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมนั้นช่วยเพิ่มพลังของประชาชน หรือเป็นแค่เพียงการได้ติดต่อสัมพันธ์กับนักพัฒนาเท่านั้น

บริบท (Contexts) มี 2 อย่าง คือ

1. ลักษณะของโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้า ว่ามีความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใดลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (ความเร็ว ช้ำที่ได้รับประโยชน์) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น

2. สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น (Cohen and Uphoff,1980:219)

ฟอร์นารอฟ (Fornaroff, 1980 : 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

อคิน รพีพัฒน์ (2527, หน้า 302) ได้มีข้อเสนอ การแบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน อาจแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไขปัญหา และวางแผนพัฒนาการแก้ไขปัญหา
3. การลงมือแก้ไขปัญหตามแผนที่วางไว้
4. การประเมินผลและทบทวนแก้ไขแนวทางการแก้ไขปัญหา

นอกจากนี้ อภิญญา กังสนารักษ์ (2544 : 14 - 15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัจจัยภายในชุมชนร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนคณาจารย์หลายท่าน ได้เสนอไว้ในข้างต้นจึงพอจะสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. กำหนดเป้าหมายของกิจกรรม หรือ การค้นหาสาเหตุของปัญหา ศึกษาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา

2. การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

3. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการและแนวทางการดำเนินกิจกรรม

4. ดำเนินงานตามโครงการ

5. การประเมินผล

2.2.5 ระดับของการมีส่วนร่วม

ปรีดี เกษมทรัพย์ (2536) ได้กล่าวถึงลักษณะของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นระดับ (Degree) ของการมีส่วนร่วมจากน้อยไปหามาก

ระดับที่ 1 ถูกบังคับให้ร่วม ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการเพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลยตัวอย่างเช่น ผู้เช่ามาทำกินถูกเจ้าของที่ดินบังคับให้ต้องปลูกป่าพื้นตามโครงการแม่บทพลังงานทดแทนมิฉะนั้นเจ้าของที่ดินจะยึดไปให้ผู้อื่น ผู้เช่าที่คนนี้ก็กลายเป็นประชาชนที่มีส่วนร่วมในโครงการนี้

ระดับที่ 2 ถูกหลอกให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปของค่าจ้างแรงงานหรือความสะดวกสบายบางอย่างแต่เบื้องหลังจริง ๆ แล้วเป็นการหาเสียงของนักการเมืองผู้หยิบยื่นโครงการมาล่อเท่านั้น

ระดับที่ 3 ถูกชักชวนให้ร่วม การมีส่วนร่วมลักษณะนี้ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้ว พยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมีอยู่ทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ ว่าเป็นโครงการที่ดีขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

ระดับที่ 4 สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมชนิดนี้จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการ และเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่วางโครงการจะสำรวจปัญหาความต้องการด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้านคืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไรและจะปฏิบัติตามแผนอย่างไรยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

ระดับที่ 5 มีโอกาสเสนอความเห็น ประชาชนจะเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในการเสนอความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวางโครงการ และการดำเนินการตามโครงการ แต่การตัดสินใจยังเป็นของส่วนราชการ

ระดับที่ 6 มีโอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกัน อย่างเป็นกันเอง ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจว่าปัญหาของตนคืออะไร จะแก้ไขได้อย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุดจนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

ระดับที่ 7 มีโอกาสตัดสินใจ ในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจในทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผนและการประเมินผลโครงการ

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาหลักการ แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากความต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลตามความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนมีโอกาเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหาและดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆของการดำเนินกิจกรรม เป็นการควบคุมและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนด้วยตนเอง กระบวนการมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนภาคองค้ำจึงเป็นส่วนสำคัญในการ

จัดการถนนคนเดินภาคองค้ำ ให้บรรลุผลตามเป้าหมายอย่างสอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนภาคองค้ำเอง

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน เป็นการเริ่มต้นตั้งแต่การรวมกลุ่มสมาชิกในชุมชน มีการผลิต มีการแปรรูป มีการตลาด มีการบริหารจัดการ มีการบริหารทุนของชุมชน มีกองทุนชุมชนเพื่อการสนับสนุนปัจจัยการผลิต ซึ่งมีความสำคัญในการผลักดันกิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายที่ได้วางไว้เช่น การจัดทำเวทีการแลกเปลี่ยนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประสานงานทางการตลาดเพื่อประสิทธิภาพในการจำหน่ายสินค้า ได้แก่ ศูนย์สาธิตผลิตสินค้าหัตถกรรมที่ชุมชนมีความสามารถผลิตได้ ร้านค้าชุมชนจำหน่ายสินค้าของชุมชน การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจชุมชน ในด้านการจัดการ การตลาด การบริหารทุน กระบวนการผลิต และการแปรรูป ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีในชุมชน เศรษฐกิจชุมชนจะเกิดการพัฒนาได้จากระบบการทำงานแบบพหุภาคี คือ มีการประสานงานความร่วมมือกับหน่วยงานภายในและภายนอกชุมชน ทั้งส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการ ส่วนของเอกชน เพื่อที่จะได้รับการสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในด้านต่างๆ โดยมีการพัฒนากระบวนการข้อมูล การรายงาน การติดตามผลของโครงการเศรษฐกิจชุมชน เพื่อจะได้ทราบเป้าหมายแผนการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน การปรับปรุงแก้ไขการบริหารงาน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต่อไป โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาธุรกิจชุมชนที่เป็นธุรกิจที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เป็นการใช้เทคโนโลยีที่เรียกว่า “Clean Technology” ละใช้ประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่พร้อมๆ ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

“เศรษฐกิจชุมชน” หรือ “ธุรกิจชุมชน” ยังมีความเห็นของนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ให้ความหมายและความสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน เช่น

กรมการพัฒนาชุมชน (2540) ให้คำจำกัดความของเศรษฐกิจชุมชน คือ กิจกรรมที่ชุมชนประสานทำงานกับพหุภาคี โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุน การจัดการร่วมกัน เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ส่งผลต่อคน ครอบครัว ชุมชน

ประเวศ วะสี (2541 : 18) ได้ให้แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนว่า เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องเดียวกัน และไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นเรื่องสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การศึกษา จิตใจ ศิลธรรม และสุขภาพ พร้อมกันไปในตัว ฉะนั้นทุกฝ่ายไม่ว่าสังกัดองค์กรใด ควรเข้ามามีส่วนร่วมส่งเสริมเศรษฐกิจพื้นฐานโดยส่งเสริมให้

เกิดประชามค้ำบด ที่ร่วมคิคร่วมทำกิจกรรมเศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจพอเพียง หรือเศรษฐกิจชุมชน และยังได้กล่าวถึงลักษณะเศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน

1. พอเพียงสำหรับทุกคนในครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่รู้จักพอ ที่จะรักคนอื่นไม่เป็น และจะทำลายและบริโภคทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย
3. สิ่งแวดล้อมเพียง มีการอนุรักษ์ และการเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมทำให้มีแหล่งประกอบอาชีพ และทำมาหากินได้
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง มีการรวมตัวเป็นชุมชนเข้มแข็ง ทำให้แก้ปัญหาความยากจน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ ในชุมชน
5. ปัญหาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียงกล่าวคือ มีวิถีชีวิตสัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย เศรษฐกิจควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมีความมั่นคงไม่ใช่วูบวาบ เดียวจนเดียวรวบแบบกะทันหัน

สุเมธ คันติเวชกุล (2541:102) ได้กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้น “การพอมีพอกินพร้อมกับยึดหลักสามัคคี” ความพอมีพอกินนั้น หมายถึง การพึ่งตนเอง โดยการพึ่งตนเองใน 5 ด้าน

1. ด้านจิตใจ ทำให้คนเป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม
2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชน
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า
4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงต้องแยกแยะเทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ ที่มีทั้งดีและไม่ดี บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน
5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ แต่ไม่ได้มีการมุ่งที่จะลดรายจ่าย ในเวลานี้ต้องปรับทิศทาง คือ ในเบื้องต้นเราต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ

แนวความคิดเศรษฐกิจชุมชน ของทั้ง ประเวศ วะสี และ สุเมธ คันติเวชกุล ได้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน โดยให้ความสำคัญกับ ความสามัคคี การรวมกลุ่ม และการมีความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในชุมชน รู้จักการพึ่งตัวเอง รู้จักพอเพียง มีการรู้จักใช้ทรัพยากร เพิ่มมูลค่าทรัพยากร และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ใส่ใจสิ่งแวดล้อม

มงคล ด้านธานินทร์ (2541) พบว่า ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนคือ

1. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนในการผลิต การแปรรูป การค้าและการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ความสามารถในการระดม เงินทุน การบริหารและการจัดการกระบวนการผลิต การแปรรูปและการใช้ทุน 2. การพัฒนาชาวบ้านโดยเฉพาะผู้ที่สนใจในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนนั้นให้มีความรู้และความสามารถด้านเทคนิคและการผลิตและการแปรรูป 3. การพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นผู้รู้อย่างลึกซึ้งในอุดมการณ์และเทคนิคการกระตุ้นระบบเศรษฐกิจชุมชน 4. การพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนที่มีผู้นำชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันทำงาน ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยช่วยเหลือจุนเจือกัน 5. การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุน จากการศึกษาพบว่าเงินทุนที่ได้จากการระดมทุนภายในหมู่บ้านจากชาวบ้านผู้สนใจอย่างจริงจังในการแปรรูปจะถูกนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผลต่อเนื่องและไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกง ต่างจากเงินทุนที่รัฐสนับสนุนผ่านหน่วยงานราชการและเงินของภาคเอกชน ที่จะถูกนำไปใช้อย่างไม่ระมัดระวังเพราะชาวบ้านคิดว่าไม่ใช่เงินของตน 6. การพัฒนาพื้นฐานกายภาพ เช่น แหล่งน้ำ เพราะน้ำจะถูกใช้ทั้งเพื่อการบริโภคและการผลิต หากมีความแห้งแล้งเกิดขึ้น ย่อมส่งผลให้คนหนุ่มสาวออกจากพื้นที่เพื่อไปหางานทำ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้หากได้รับการพัฒนา ย่อมทำให้ชุมชนเข้มแข็งและดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนได้

ในแนวความคิดของ มงคล คำานานินทร์ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพในส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน

ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ (2546) พบว่า เศรษฐกิจชุมชนและสวัสดิการชุมชนหมู่บ้านชนบทที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพได้นั้น ต้องได้รับการบริหารจัดการในระบบชุมชนให้เป็นการพึ่งกันเองและพัฒนาให้ทันกับภายนอกและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

แนวความคิดเศรษฐกิจชุมชนของ ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์ ได้เพิ่มเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนและการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมนอกชุมชนรวมถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 19) ได้เสนอแนวความคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างน่าสนใจว่า ในส่วนของภาคเศรษฐกิจท้องถิ่นหรือเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งถือเป็น “เศรษฐกิจฐานราก” ที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเศรษฐกิจมหภาค ควรมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชนและองค์กรชุมชนในระดับท้องถิ่น รวมทั้งการสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชนท้องถิ่นกับองค์กรส่วนกลางซึ่งรวมถึงองค์กรเศรษฐกิจส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังที่เหนียวแน่นมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ซึ่งองค์กรท้องถิ่นที่เข้มแข็งและมีความสามารถจะช่วยดูแลความผาสุก ความสันติสุขรวมทั้งความเจริญมั่นคงในทุก ๆ มิติของท้องถิ่น นั่นคือไม่ใช่เฉพาะด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่จะรวมถึงด้านสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ความเข้มแข็งขององค์กรท้องถิ่นจะเป็นระบบที่

ชุมชนดูแลตนเอง และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความเจริญมั่นคงในทุก ๆ ด้านและจะกลายเป็นฐานที่แข็งแกร่งมั่นคงของสังคม ไม่ใช่เป็นรากฐานที่อ่อนแอเช่นในปัจจุบัน

สำหรับแนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ใพบูลย์ วัฒนธรรม เป็นแนวคิดซึ่งในปัจจุบันนี้เป็นที่น่าสนใจและยอมรับกันมากกว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็งนั้นเมื่อเกิดการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายก็จะกลายเป็นพลังที่เหนียวแน่นและยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรม เป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม

สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2546) ได้ให้ความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า กระบวนการสร้างระบบเศรษฐกิจตลาดเพื่อชุมชน รัฐ (State) ยังคงต้องมีบทบาทที่สำคัญในการจัดหาเงิน กองทุนหมุนเวียนสำหรับชุมชนให้มากขึ้น การให้ข่าวสารข้อมูลเรื่องการตลาด การค้นคว้าปรับปรุงเทคโนโลยีที่เหมาะสมสำหรับชาวบ้าน การจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการ การวางแผน การทำบัญชี ฯลฯ การสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมตัวจัดตั้งเป็นองค์กรและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การผลิต การลงทุนและการตลาดของชุมชน โดยมุ่งให้ชุมชนมีความเป็นอิสระในการพึ่งตนเอง และมีสิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งแนวคิดนี้ ได้ให้ความสำคัญบทบาทของ “รัฐ” ที่ต้องสนับสนุนชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน ภายใต้การตัดสินใจของชุมชนเอง

จากความหมายของเศรษฐกิจชุมชนดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาได้สรุปความหมายได้ว่าเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การที่ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันร่วมกันคิดร่วมกันทำ ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน และรับผลประโยชน์ร่วมกันภายใต้การตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนเอง มีความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมในระดับครอบครัว และอาจขยายตัวสู่ชุมชนหรืออาจจะขยายตัวออกไปนอกชุมชนหรือสู่ภูมิภาคในอนาคต เน้นความเอื้ออาทรต่อชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม การที่ชุมชนพึ่งตนเองได้จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งซึ่งจะทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนนิยม

แนวคิดชุมชนนิยมในความหมายของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 25 – 27) กล่าวไว้ว่า แนวคิดชุมชนนิยมเป็นแนวคิดในระดับสังคม หมายถึง สังคมที่คนเห็นประโยชน์และรู้จักใช้ประโยชน์จากชุมชน อีกทั้งให้ประโยชน์ตอบแทนแก่ชุมชน คนในสังคมจะได้รับการยอมรับสนับสนุนให้มีส่วนร่วมเข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือหลายชุมชนที่เหมาะสมกับคน ส่งผลให้คนในสังคมมีการรวมตัวกันจัดเป็นชุมชนเล็กๆมากมาย และมีความหลากหลายโดยแต่ละชุมชนมีวัตถุประสงค์ ในการจัดตั้งและแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน และเป็นผลคือต่อสมาชิกทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และก่อประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

ชุมชนนิยมเป็นการจัดระเบียบทางสังคมรูปแบบหนึ่ง โดยการทำให้สังคมประกอบด้วยกลุ่มย่อยเป็นแสนๆ กลุ่ม เป็นชุมชนเล็กๆ มากมาย ด้วยความมุ่งหวังว่าจะไม่มีใครหนึ่งคนใดในสังคมต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวต่อผู้ชีวิตแต่เพียงลำพัง แต่ทุกคนจะได้รับการโอบอุ้มและช่วยเหลือจากชุมชน ชุมชนจะทำหน้าที่เป็นฐานรองรับกิจกรรมทุกด้านในชีวิต และเป็นแกนในการรวมคนทั้งหมดในชาติ โดยไม่จำเป็นต้องใช้รัฐในภาพกว้างเกินไป เป็นศูนย์ในการรวมคนอันแสดงถึงความจำกัดและอ่อนแอของชุมชนเช่นที่เคยเป็นมา อีกทั้งเพื่อใช้ช่วยเสริมพลังสถาบันครอบครัว ในการทำหน้าที่มอบความรัก ความอบอุ่นและคำจูนช่วยเหลือสมาชิกในด้านต่างๆ

ชุมชนที่กล่าวถึงนี้ เน้นการรวมตัวของคนกลุ่มต่างๆ ไม่จำกัดเฉพาะชุมชนพื้นที่ และไม่ได้แบ่งเพียงชุมชนเมืองหรือชุมชนชนบทเท่านั้น โดยอาจเป็นการรวมเป็นชุมชนตามเกณฑ์ภูมิศาสตร์ เช่น หมู่บ้าน ชุมชนแออัด หรือรวมตัวกันตามสิ่งที่คล้ายคลึงกัน การรวมตัวเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือรวมกลุ่มตามความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เหมือนกัน เช่น อาชีพ เพศ ศาสนา กีฬา งานอดิเรก เป็นต้น ดังนั้นชุมชนในสังคมจะมีความหลากหลายและมีอยู่ทั่วไปในสังคมทั้งในเมืองและชนบท

แนวคิดด้านขนาดของชุมชนนิยมพิจารณาว่า ชุมชนแต่ละชุมชนควรมีขนาดใหญ่พอสมควรที่จะเกิดการผสมผสานศักยภาพอย่างมีคุณภาพ แต่จะต้องเล็กพอดีหรือไม่ใหญ่จนเกินไป กล่าวคือประมาณ 200-300 คน วัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกทุกคนจะรู้จักและมีความยึดโยงรับผิดชอบต่อกัน (Accountability) มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างใดอย่างหนึ่งในชุมชนนั้นๆ อีกทั้งเพื่อให้ชุมชนเป็นที่ที่ทุกคนพอจะรู้จักหน้าค่าตากัน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความรับผิดชอบต่อกันและกัน มีความไวเนื้อเชื่อใจกันถึงระดับหนึ่ง ชุมชนจะเป็นผู้ริเริ่มรวมตัวเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สมาชิกและแก่สังคมส่วนรวม ชุมชนจะเป็นผู้ที่พยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ชุมชนมากกว่าที่รอรับความช่วยเหลือจากภายนอก ที่สำคัญ การรวมตัวของชุมชนจะเป็นการรวมตัวที่ไม่หละหลวมเพียงชั่วคราวชั่วคราว แต่เป็นการรวมตัวอย่างมีวัตถุประสงค์มีเป้าหมายที่ดีงามและปรารถนากระทำให้สำเร็จร่วมกัน

กล่าวโดยสรุป แนวคิดชุมชนนิยม เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับชุมชนในสังคม สมาชิกของชุมชนรวมตัวกันร่วมกันดำเนินกิจกรรมให้ก่อเกิดประโยชน์ต่อสมาชิก ชุมชน และสังคมโดยรวม โดยมุ่งหวังว่าทุกคนในชุมชนจะได้รับการช่วยเหลือดูแลจากชุมชน และชุมชนจะเป็นแกนในการรวมคนทั้งหมดในชาติ เช่น การรวมตัวกันเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาของท้องถิ่น หรือการรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสมาชิกในชุมชน จนขยายไปถึงก่อเกิดประโยชน์ต่อสังคมนอกชุมชน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการถนนคนเดินภาคองค้ำ เพื่อใช้สนับสนุนในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งงานวิจัยออกเป็น 2 กลุ่มหลักๆ ได้แก่ งานที่ทำการศึกษาวิจัยบทบาทที่ต่อยอดถึงความสำคัญของภาคประชาชนในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ส่งเสริม วัฒนธรรมและทรัพยากรของชุมชน รวมถึงการร่วมสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง และอีกกลุ่มงานวิจัยที่ศึกษา คือ การบริหารจัดการกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ถนนคนเดิน ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลาดขายสินค้า ที่นํารายได้สู่คนในชุมชนและท้องถิ่น พบว่าได้มีผู้ทีศึกษาวิจัยในแง่มุมต่างๆ ดังนี้

งานวิจัยที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประวิทย์ เพชรมี (2538) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีในการทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน พบว่า สตรีมีส่วนร่วมในกลุ่มกิจกรรมตามขั้นตอนดังนี้ คือ การร่วมคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันประเมินผล กับได้รับการชักนำจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวบ้านที่เป็นเพื่อนสมาชิกด้วยกัน

จันทนา สุทธิจารี (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ของการจัดการป่าไม้โดยชุมชน พบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวคือการกระจายอำนาจให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการดูแลป่าและใช้ประโยชน์จากป่า ใช้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่ได้จากผลผลิตของป่า บทบาทของผู้นำ กระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมของชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การจัดการป่าของหมู่บ้านทุ่งยาวประสบความสำเร็จ คือองค์กรของชุมชนที่เข้มแข็ง

อรอนงค์ ธรรมกุล (2539, หน้า 136-145) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น พบว่าวิธีการที่องค์กรชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา มีดังนี้

1.การมีส่วนร่วมในการประชุมและอภิปรายโดยคนในชุมชนได้รวมตัวกัน ตั้งองค์กรชาวบ้าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้าน และครูใหญ่ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชน โดยสมาชิกกลุ่มจะร่วมปรึกษาหารือ ดำเนินกิจกรรมต่างๆที่หมู่บ้านได้รับการสนับสนุนจากราชการหรือเอกชน

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม โดยเข้าร่วมในกิจกรรมที่เป็นส่วนร่วมของชุมชนเพื่อทำการพัฒนาหมู่บ้าน ช่วยเหลืองานประเพณี ช่วยเหลืองานบุญต่างๆ

3. การมีส่วนร่วมในการบริจาคและให้วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการเสียสละเวลา เช่น สละเวลา วัสดุอุปกรณ์ ไปซ่อมแซมดูแลเหมืองฝาย เป็นต้น

ซึ่งปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น มีดังนี้

1. ความผูกพันเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้านละแวกเดียวกัน

2. การมีปัญหาร่วมกัน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประสบปัญหาร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา

3. การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกชนและองค์กรนอกชุมชน โดยมีบทบาทแนะนำ สนับสนุน ส่งเสริม ตลอดจนให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะในการปฏิบัติกิจกรรม

4. ภาวะทางเศรษฐกิจ เป็นการร่วมดำเนินกิจกรรม เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนเอง

อนันต์ สุรพัฒน์ (2541) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเชิงพื้นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. ระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับช่วงอายุของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่น ๆ คือ เพศ อาชีพระยะเวลาในการอาศัยอยู่ในชุมชน และระดับความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์

2. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรทางพื้นที่ในส่วนของความแตกต่างในเรื่องของระยะทาง

3. ในด้านอุปสรรค การศึกษาวิจัยนี้พบว่า กระบวนการในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีไม่มากพอและไม่ชัดเจนเท่าที่ควร

สุนันทา จันทวารา (2545) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมของสภาตำบล โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กันซึ่งผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ระดับการศึกษา การมีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ภายใต้การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ปัจจัยด้านที่ตั้งตำบล ประเภทของการมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการส่วนการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหาชุมชน ส่วนอุปสรรคต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน คือ ระบบอุปถัมภ์ที่ทางคณะกรรมการสภาตำบลมีต่อพ่อค้า ข้าราชการ และราษฎรบางกลุ่ม โดยมีข้าราชการเข้าไปกำกับควบคุม ช่วยเหลือการทำงานของสภาตำบลไม่สามารถพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้น

Adolf (1993) ได้ศึกษาเรื่อง Heritage Authenticity and Domestic Tourism in Japan พบว่า กระแสการท่องเที่ยวภายในประเทศญี่ปุ่นนั้นได้เน้นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์

สถาปัตยกรรมท้องถิ่น ซึ่งประชาชนภายในประเทศจะร่วมกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ บ้าน โบราณ โดยที่แต่ละครัวเรือนจะร่วมกันอนุรักษ์จนกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต ซึ่งรูปแบบการร่วมกันอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบ้านโบราณต้องการแสดงให้เห็นถึงการจัดการของสังคมที่สัมพันธ์กับบ้านโบราณ เพื่อแสดงถึงความเก่าแก่และความจริงแท้ของสังคมญี่ปุ่นในยุคนั้น จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน จะเห็นได้ว่าบทบาทสมาชิกชุมชนในการมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชนและท้องถิ่นนั้น สามารถผลักดันแนวทางการพัฒนาและนำไปสู่สังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง

งานวิจัยที่ศึกษาการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

เสรี วงษ์ไพจิตร (2534) ทำการศึกษาเรื่องจดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง จากการศึกษาวิจัยทำให้เห็นข้อเท็จจริงว่าปัญหา/ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นมีอยู่จริง แม้ประชาชนโดยทั่วไปจะมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ก็ต้องระมัดระวัง เพราะปัจจุบันผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีมากขึ้น และมีการต่อต้านการท่องเที่ยวปรากฏขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลาทางแก้ไขมี 2 ด้าน คือ

1. ด้านปัญหา/ผลกระทบที่เกิดขึ้น ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้หมด ไปโดยอาศัยการสร้างควมเข้าใจระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ให้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา ให้มีระบบการจัดการที่มีบูรณาการในการบริหารและจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวใช้เทคนิคการประสานงานรูปแบบต่างๆ จัดให้มีการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมมีการปรับบทบาทขององค์กรที่รับผิดชอบ มีการวางแผนแม่บทให้รัดกุม และมีการติดตามปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้
2. ด้านปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์หรือแนวคิดต่อต้านการท่องเที่ยว นั้น ต้องอาศัยข้อเท็จจริงคือ การให้ความรู้รอบด้าน ประชาสัมพันธ์ การสัมมนา และในการพัฒนาที่เหมาะสมต้องถือเอาความสมดุลมาเป็นสิ่งสำคัญ มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวตามความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของการรักษาสมดุลและรวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุลอีกด้วย

ระวีวรรณ โอปารัตน์มณี และคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างฐานความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาถนนคนเดิน เสนอแนวทางการจัดทำโครงข่ายเส้นทางกิจกรรมบนถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่อย่างยั่งยืน

และศึกษาถึงการเพิ่มศักยภาพประสิทธิภาพถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่ ขอบเขตพื้นที่ใช้พื้นที่เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยเน้นพื้นที่ถนนคนเดินปัจจุบันเป็นฐานในการเก็บข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่เป็นถนนคนเดินของคนท้องถิ่นมากกว่านักท่องเที่ยว ถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่มีจุดเด่นที่คนตระหนักรู้ด้านสังคม และเศรษฐกิจ แต่มีจุดด้อยด้านสิ่งแวดล้อมลักษณะถนนคนเดินเชิงวัฒนธรรมนี้สามารถปรับลดกิจกรรมการค้าขายลงเป็นกิจกรรมประเภทอื่นโดยไม่กระทบต่อจำนวนคนเดินเพราะผลสำรวจพบว่า คนมาเดินเล่นชมกิจกรรมและสินค้ามากกว่าจับจ่าย ด้านการสร้างโครงข่ายถนนคนเดินในอนาคต พบว่า คนส่วนใหญ่ต้องการให้มีถนนคนเดินที่อื่นอีก ผลโครงข่ายที่เป็นไปได้ประกอบด้วย ถนนท่าแพ ถนนช้างคลาน ถนนลอยเคราะห์ ถนนราชดำเนิน ถนนพระปกเกล้า โดยเสนอให้มีการจัดการถนนคนเดินตามความต้องการใช้พื้นที่ของสาธารณชน ส่วนถนนคนเดินบริเวณอื่นเสนอให้ชุมชนเลือกที่จะพัฒนาและจัดการตามศักยภาพและความต้องการ ซึ่งถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่มีความต้องการการพัฒนาใน 2 ระดับ คือ การพัฒนาคุณภาพถนนคนเดินปัจจุบัน และการพัฒนาระยะยาวเพื่อรองรับการไปสู่ถนนคนเดินที่ถาวรและยั่งยืน ซึ่งงานวิจัยนี้เสนอแนะว่าถนนด้านในคูเมืองมีศักยภาพที่น่าจะได้รับการพัฒนาเป็นพื้นที่เน้นคนเดิน ซึ่งหากทำได้ถนนคนเดินเมืองเชียงใหม่มีศักยภาพในการพัฒนาที่เทียบเคียงได้กับถนนคนเดินคุณภาพที่มีอยู่ในโลก

วัชรวิวัฒน์ ศศิผลิน (2549) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษากิจกรรมถนนคนเดินในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า ถนนคนเดินในจังหวัดเชียงใหม่มีวิวัฒนาการมาจากโครงการ “ปิดถนนเพื่อประหยัดพลังงาน และส่งเสริมการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นโครงการของรัฐบาลที่จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2545 โดยการจัดกิจกรรมถนนคนเดินในช่วงแรกนั้นจัดที่ถนนท่าแพ โดยมีเทศบาลนครเชียงใหม่เป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรม ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการจัดรูปแบบของกิจกรรมให้มีความหลากหลาย และมีเอกลักษณ์ ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยว และคนในท้องถิ่นให้ความสนใจเข้าร่วมในกิจกรรมถนนคนเดินเป็นจำนวนมากถึงวันละ 80,000 - 200,000 คน และตั้งแต่ดำเนินการจัดกิจกรรมมาได้สร้างรายได้ให้แก่คนท้องถิ่นประมาณ 40 ล้านบาท นอกจากนี้ยังพบว่า การจัดกิจกรรมถนนคนเดินได้ก่อให้เกิดผลดีในด้านต่าง ๆ คือ ในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่การสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น และเกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านสังคม ได้แก่ เกิดพื้นที่ท่องเที่ยวใหม่ เกิดพื้นที่นันทนาการ เกิดการใช้พื้นที่โล่งในเมืองให้เป็นประโยชน์ และสร้างความสัมพันธ์ในสังคม

ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สร้างพื้นที่ปลอดมลพิษ อย่างไรก็ตามก็มีผลเสียจากการจัดกิจกรรมถนนคนเดินได้แก่ สร้างความลำบากในการเข้าออก และปัญหาเสียงดังให้กับผู้อยู่อาศัยในพื้นที่จัดกิจกรรม ทำให้เกิดมลภาวะในพื้นที่ใกล้เคียง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพลวัตการท่องเที่ยวและการจัดการถนนคนเดินในงานวิจัยที่ได้ศึกษานั้น ได้พบว่า กิจกรรมถนนคนเดินนำมาสู่การปรับตัวของชุมชนและท้องถิ่น ถนนคนเดินและตลาดกลางคืนกลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น การผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นและสำคัญ ซึ่งสามารถนำมาสู่การสร้างเอกลักษณ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นต่อไป

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน และผลกระทบของชุมชนที่ได้รับจากการจัดการภาคการค้า โดยใช้แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นกรอบในการวิเคราะห์

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

